

Pojęcia kluczowe: *arbitraż, postępowanie sądowe, konwersja, nowelizacja, Kodeks postępowania cywilnego*

Artykuły

Łukasz Wydra

KONWERSJA POSTĘPOWANIA PRZED SĄDEM PAŃSTWOWYM W ARBITRAŻ WEDŁUG NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 9.03.2023 R.

Artykuł porusza problematykę różnych aspektów wprowadzonej ostatnio do polskiego Kodeksu postępowania cywilnego instytucji „konwersji” postępowania przed sądem państwowym. Zmiany, które mogą pozytywnie wpływać na rozwój polskiego sądownictwa polubownego, są pozytywnie odbierane przez praktyków arbitrażu. Zarazem prawodawca nie uniknął w ustawie nowelizującej z 9.03.2023 r. kilku niejednoznaczności, które powinny być bądź to rozstrzygnięte, bądź usunięte. Proponowane zmiany w zakresie konwersji postępowania sądowego w arbitraż powinny również uwzględnić istotne czynniki finansowe.

1. WPROWADZENIE

Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ wprowadza liczne zmiany w 17 aktach rangi ustawowej. Dotyczą one przede wszystkim Kodeksu postępowania cywilnego².

Prawodawca przewidział m.in. zmiany części piątej ustawy procesowej. Polegają one na: (1) dodaniu art. 1161¹ w następującym brzmieniu: „§ 1. W sprawie zawisłej przed sądem strony mogą poddać spór pod rozstrzygnięcie sądu polubownego aż do momentu prawomocnego rozpoznania sprawy przez sąd. § 2. Sąd umorzy postępowanie na zgodny wniosek stron, złożony po zawarciu przez strony zapisu na sąd polubowny, chyba że z treści tego zapisu i okoliczności sprawy wynika, że byłoby to sprzeczne z prawem, zasadami współzycia

¹ Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 614), dalej: nowela, ustawa nowelizująca.

² Ustawa – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805), dalej: k.p.c., ustawa procesowa.

społecznego lub zmierzałoby to do obejścia prawa albo zapis na sąd polubowny jest nieważny lub bezskuteczny. Termin przedawnienia objętych zapisem roszczeń zaczyna biec od nowa od dnia uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania”. Konsekwencją powyższej zmiany jest nowelizacja art. 1165 k.p.c., polegająca na dodaniu § 1¹, stanowiącego, że: „sąd z urzędu odrzuca pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego, jeżeli dotyczy on sporu, który był przedmiotem sprawy umorzonej na podstawie art. 1161¹ § 2”. Zmiana dotyczy również art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. aa ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (ustawa kosztowa) w zakresie, w jakim nowela przewiduje możliwość zwrotu stronie trzech czwartych uiszczonyj opłaty od pozwu w przypadku dokonania tzw. konwersji. Proponowane zmiany zostały bowiem nazwane w piśmiennictwie „konwersją postępowania przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym”³. Zmienione przepisy wejdą w życie 1.07.2023 r. (art. 27 noweli). Z kolei art. 17 ust. 1 ustawy nowelizującej stanowi, że do spraw wszczętych i niezakończonych przed jej wejściem w życie stosuje się przepisy ustawy procesowej w brzmieniu nadanym nowelą. Oznacza to, że **od 1 lipca 2023 r. będzie możliwa konwersja postępowań przed sądem państwowym w arbitraż, które to postępowania zostały wszczęte, a niezakończone przed tą datą**⁴.

Cele badawcze publikacji są następujące:

1. wskazanie na uzasadnienie proponowanych zmian ustawy procesowej w zakresie arbitrażu, przedstawione przez projektodawcę;
2. przedstawienie stanu normatywnego *de lege lata*;
3. dokonanie wykładni znowelizowanych przepisów arbitrażowych;
4. ocena proponowanych zmian/zgłoszenie uwag *de lege ferenda*.

Tezy badawcze, jakie można sformułować na kanwie rozważań zawartych w artykule:

1. konwersja, możliwa na podstawie ustawy nowelizującej z 9.03.2023 r., jest uzasadnionym rozwiązaniem;
2. nowe regulacje arbitrażowe, bez systemowej promocji, nie przyczynią się znacząco do popularyzacji polskiego arbitrażu.

2. POTRZEBA ZMIAN – UZASADNIENIE USTAWY NOWELIZUJĄCEJ

Projektodawca (Rada Ministrów) w uzasadnieniu projektu noweli przedstawia czynniki uzasadniające potrzebę zmian ustawy procesowej w zakresie jej części V. Wprowadzenie art. 1161¹ ma służyć „zachęceniu stron do rozstrzygnięcia sporu na drodze polubownej”. Analogiczne uzasadnienie przedstawiono

³ K. Gortad, *Konwersja postępowania przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym*, „Arbitraż i Mediacja” 2022/3, s. 49–54.

⁴ Dla uproszczenia w dalszej części artykułu będzie mowa o konwersji.

odnośnie do proponowanej zmiany art. 79 ust. 1 pkt 2 lit aa ustawy kosztowej. Nowelizacja art. 1165 k.p.c. ma być uzasadniona tym, że postępowanie przed sądem państwowym, które zostało umorzone na skutek konwersji, nie powinno być przedmiotem ponownej oceny sądu i jego rozstrzygnięcia. Takie ryzyko ma zmobilizować strony do przemyślenia decyzji o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Zarazem, co oczywiste, od wyroku arbitrażowego przysługuje w dalszym ciągu skarga o jego uchylenie do sądu państwowego. Uzasadnienie projektu nacechowane jest jednak pewnymi brakami. Z możliwości konwersji nie wynika *per se* zachęta stron do rozstrzygnięcia sporu w drodze polubownej. Takie uzasadnienie obarczone jest również daleko idącym uproszczeniem. Systemowo i instytucjonalnie arbitraż (zamiennie: sąd polubowny) jest uznawany za jedną z form alternatywnego rozstrzygania sporów⁵. Jest on utożsamiany z sądownictwem polubownym⁶. Nawet przy takim ujęciu nie można nie dostrzec zasadniczego celu postępowania arbitrażowego, jakim jest **władcze rozstrzygnięcie sprawy**. Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie różnicę między władczym „rozstrzygnięciem” sprawy w arbitrażu w postaci wyroku a jej „rozwiązaniem”⁷. Wydanie wyroku arbitrażowego nie przesądza przedmiotowo o „rozstrzygnięciu sporu na drodze polubownej”. Takie uzasadnienie jest natomiast trafne z uwagi na podmiotowy i systemowy aspekt arbitrażu. Analogiczne uzasadnienie powołano odnośnie do proponowanej zmiany ustawy kosztowej, polegającej na dodaniu art. 79 ust. 1 pkt 2 lit aa. Również uzasadnienie zmiany art. 1165 k.p.c. jest dość niefortunne. W przypadkach określonych w przepisie sprawa przed sądem państwowym jest umorzona nie z racji poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, ale literalnie: złożenia przez strony zgodnego wniosku o umorzenie postępowania przed sądem państwowym po zawarciu zapisu na sąd polubowny. Wbrew intencji projektodawcy przepis dotyczy umorzenia postępowania sądowego, a nie *eo ipso* postępowania arbitrażowego. Bez znaczenia jest także, czy wyrok arbitrażowy będzie „satisfakcjonujący” dla stron (jak zakłada projekt noweli). **Postępowanie sądowe w dalszym ciągu będzie w toku, jeśli strony (1) zawrą zapis na sąd polubowny, a (2) nie złożą zgodnie wniosku o umorzenie postępowania, stosownie do nowego art. 1161¹ § 2 k.p.c.**

Po poczynieniu powyższych uwag, należy przejść do przedstawienia aktualnego stanu prawnego.

⁵ T. Kałużny, *Zapis na sąd polubowny jako podstawa współczesnego rozstrzygania sporów sądowych*, Białystok 2016, s. 232 i n., tekst dostępny na stronie <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/4199/1/mgr%20Tomasz%20Ka%C5%82u%C5%BCny%20-%20ROZPRAWA%20DOKTORSKA%20-%20dwustronnie.pdf>.

⁶ A. Szumański (w.): *System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 14.

⁷ A. Arkuszewska, *Pozasądowe metody rozwiązywania sporów – mediacja i arbitraż w modelu kodeksu postępowania cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 209, tekst dostępny na stronie https://gsp.ug.edu.pl/index.php/gdanske_studia_prawnicze/article/view/7600.

3. STAN NORMATYWNY *DE LEGE LATA* A) ZAŁOŻENIE WSTĘPNE

Ograniczone ramy publikacji pozwalają jedynie wskazać podstawowe aspekty dotyczące arbitrażu w polskim porządku prawnym. Dopuszczalne jest dobrowolne poddanie się przez strony rozstrzygnięciu sądu polubownego. Zakres możliwej kognicji sądów polubownych wyznacza art. 1157 k.p.c. Strony zawierają tzw. zapis na sąd polubowny (zwany również klauzulą arbitrażową bądź umową o arbitraż), o której *de facto* mowa w dodanym art. 1161¹ § 1 ustawy procesowej. Sąd polubowny działa w trybie (1) *ad hoc*, (2) instytucjonalnym (stały sąd polubowny), (3) administrowanym (stały sąd polubowny zapewnia arbitrażowi *ad hoc* zaplecze logistyczno-administracyjne). W kontekście konwersji tryb działania sądu polubownego ma znaczenie dla kwestii kosztów postępowania.

B) WPŁYW UMOWY O ARBITRAŻ NA *LIS PENDENS* PRZED SĄDEM PAŃSTWOWYM

Strony mogą zawrzeć umowę o arbitraż (1) przed wszczęciem postępowania przed sądem państwowym albo (2) działając równolegle do postępowania przed sądem państwowym. Z zasady moment wszczęcia postępowania determinuje chwila wniesienia pozwu⁸, bez braków formalnych, bądź równie skutecznego złożenia wniosku w postępowaniu nieprocesowym. Równoległego działania stron, wspomnianego wyżej, nie należy utożsamiać z charakterem sądownictwa polubownego⁹. **Chodzi jedynie o moment zawarcia klauzuli arbitrażowej.** W aktualnym brzmieniu art. 1165 § 1 k.p.c. odrzucenie pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego przez sąd państwowy nastąpi, jeśli wniesiono do tego sądu sprawę dotyczącą sporu objętego zapisem na sąd polubowny. **Mowa literalnie o sporze objętym zapisem na sąd polubowny, a nie takim, co do którego wniesiono powództwo w arbitrażu.** Decyduje zatem treść zapisu na sąd polubowny. Umowa o arbitraż obejmuje nie tylko spory wprost nią objęte, ale także sprawy dotyczące takich sporów¹⁰. Dla wywołania skutku w postaci odrzucenia pozwu/wniosku wymagane jest podniesienie przez pozwanego zarzutu zapisu na sąd polubowny. Sąd państwowy odrzuci taki pozew bądź wniosek, badając z urzędu zakres obowiązywania umowy o arbitraż¹¹. Z art. 1165 § 3 k.p.c. wprost wynika, że postępowania przed sądem polubownym i państwowym mogą toczyć się równolegle. Przyjmuje się jednak, że jest to niedopuszczalne. Zarzut zapisu na sąd polubowny może być podniesiony do chwili

⁸ P. Potejko, *Chwila wszczęcia procesu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2009/11, s. 634–635.

⁹ Zdaniem niżej podpisanego arbitraż ma uzupełniający, a nie alternatywny charakter względem sądownictwa państwowego. Kwestia ta nie jest aż tak doniosła z perspektywy istoty publikacji.

¹⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 2.06.2014 r. (V Acz 510/14), Legalis nr 981904.

¹¹ Por. uzasadnienie wyroku SN z 14.06.2017 r. (IV CSK 482/16), Legalis nr 1715192.

li wdania się w spór co do istoty sprawy; po tym momencie następuje prekluzja właściwości sądu polubownego i sąd państwowy pozostaje wyłącznie właściwy do rozpoznania danej sprawy, pomimo istnienia zapisu na sąd polubowny¹². Wdanie się w spór co do istoty sprawy następuje w momencie merytorycznego odniesienia się przez pozwanego (uczestnika) do żądania zgłoszonego przez powoda (wnioskodawcę)¹³. **Niezależnie od możliwości podniesienia zarzutu zapisu na sąd polubowny** sąd państwowy ma kilka opcji działania, gdy strony zawarły umowę o arbitraż. **Po pierwsze**, może on zawiesić postępowanie ze względu na tzw. kwestię prejudycjalną, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku innego toczącego się postępowania cywilnego (art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.). Postępowanie arbitrażowe również jest jednym z rodzajów takiego postępowania cywilnego¹⁴. **Po drugie**, ze względu na niedopuszczalność równoległego prowadzenia sporu w arbitrażu i przed sądem państwowym ten drugi może umorzyć postępowanie, stosownie do art. 355 k.p.c. Umorzenie postępowania przed sądem państwowym z uwagi na zawartą w przepisie przesłankę „zbędności” nastąpi wtedy gdy sąd polubowny wyda ostateczny wyrok¹⁵ (czyli sprawę rozstrzygnięto merytorycznie w arbitrażu). Należy uznać, że bez potrzeby jego uznawania lub stwierdzania wykonalności przez sąd państwowy. Wydanie wyroku przez sąd państwowy jest „niedopuszczalne”, gdy arbitraż jest w toku, co zostało potwierdzone w piśmiennictwie¹⁶. W aktualnym stanie prawnym postępowania przed sądem państwowym i arbitrażowym mogą pozostawać wzajemnie w różnych konfiguracjach procesowych. Czy zatem konwersja, wprowadzona ustawą nowelizującą, zmienia normatywny *status quo*?

4. ISTOTA KONWERSJI – WYKŁADNIA USTAWY NOWELIZUJĄCEJ A) ART. 1161¹ K.P.C.

Interpretacja językowa dodanego nowelą art. 1161¹ k.p.c. nie powinna sprawiać problemów. Przepis odwołuje się do „sprawy zawisłej” przed sądem państwowym; chodzi o moment doręczenia pozwu pozwanemu¹⁷ bądź wniosku w postępowaniu nieprocesowym uczestnikowi¹⁸. Strony mają możliwość poddać spór pod arbitraż do momentu prawomocnego rozpoznania sprawy przez sąd. **Jest to moment wydania prawomocnego wyroku bądź postanowienia me-**

¹² J. Paszkowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, Legalis/el., komentarz do art. 1165.

¹³ A. Orzeł-Jakubowska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 1165.

¹⁴ S. Cieślak, *Stosunek postępowania arbitrażowego do innych rodzajów postępowania cywilnego*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2011/4, s. 33.

¹⁵ W zależności od wyroku stron samo postępowanie arbitrażowe może obejmować jedną albo dwie instancje.

¹⁶ W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 155.

¹⁷ I. Kunicki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Legalis/el., komentarz do art. 192.

¹⁸ Por. uzasadnienie postanowienia SN z 16.06.2009 r. (V CZ 24/09), OSNC-ZD 2010/2.

riti w postępowaniu nieprocesowym (w pierwszej bądź drugiej instancji). Jeśli zatem strony wniosą apelację podlegającą odrzuceniu, prawomocne staje się orzeczenie wydane w pierwszej instancji. *Ex lege* nie ma zatem możliwości późniejszego dokonania konwersji. Istotną różnicę względem aktualnej regulacji art. 355 k.p.c. stanowi nowy § 2. Strony muszą złożyć **zgodny wniosek o umorzenie postępowania po zawarciu umowy o arbitraż**. Chodzi o zawarcie ważnej i skutecznej umowy o arbitraż, z zachowaniem wymogów przewidzianych w art. 1157 k.p.c. czy art. 1162 ustawy procesowej¹⁹. Przepis nie pozwala na umorzenie postępowania przez sąd państwowy, jeśli z (1) treści umowy o arbitraż oraz (2) okoliczności sprawy wynikałoby, że umorzenie jest sprzeczne z: (1) prawem, (2) zasadami współżycia społecznego, (3) zmierzałoby do obejścia prawa albo (4) zapis na sąd polubowny byłby nieważny lub (5) bezskuteczny. Nie wiadomo, dlaczego zdecydowano się na funktor koniunkcji przy przesłankach „treści zapisu” i „okoliczności sprawy”. Przesłanki niedopuszczalności umorzenia postępowania dzielą się na dwie grupy: dotyczące umorzenia postępowania albo wad prawnych umowy o arbitraż. **W celu wykładni przesłanek dotyczących umorzenia** można wykorzystać dorobek doktryny/orzecznictwa na kanwie stosowania art. 183¹⁴, art. 184, art. 203, art. 213 ustawy procesowej. Najbardziej odpowiednia wydaje się analogia do cofnięcia pozwu. Niemożność umorzenia postępowania z uwagi na wady **umowy o arbitraż** można ustalić z wykorzystaniem piśmiennictwa w zakresie art. 1165 k.p.c. W kwestii regulacji, że „termin przedawnienia objętych zapisem roszczeń zaczyna **biec od nowa** od dnia uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania”, należy stosować art. 123 i 124 k.c.

Wprowadzenie do ustawy procesowej art. 1161¹ literalnie i systemowo nie wyklucza zawieszenia postępowania z uwagi na kwestię prejudycjalną (art. 177 k.p.c.) czy umorzenia postępowania z urzędu, na podstawie art. 355 ustawy procesowej. Nowelizacja wprowadza jednak charakterystyczną regulację, zawartą w art. 1165 § 1¹.

B) ART. 1165 § 1¹ K.P.C.

Po dokonaniu konwersji strony nie mają już możliwości „powrotu” do postępowania przed sądem państwowym. Ten bowiem (1) obligatoryjnie i (2) z urzędu odrzuci złożony pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego, jeśli dotyczy on sporu, który był przedmiotem sprawy prowadzonej przez sąd państwowy przed konwersją, a następnie umorzonej. Przepis ma szeroki zakres zastosowania i pole interpretacyjne, jeśli pozew/wniosek „dotyczy sporu”, a więc nie wprost: „obejmuje spór”. **Chodzi o spór tożsamy podmiotowo. Tożsamość przedmiotowa oznacza pokrywanie się żądania głównego, dochodzonego w arbitrażu i przed sądem państwowym.** Chcąc obejść zakaz

¹⁹ Osobiście uważam, że zastrzeżenie formy pisemnej zapisu na sąd polubowny przewidziano dla celów dowodowych, natomiast pogląd większościowy zakłada rygor *ad solemnitate*m.

wynikający z § 1¹, można by zmienić zakres żądania głównego (np. ograniczyć wartość przedmiotu sporu bądź ją zwiększyć, kapitalizując odsetki). **Zakaz ponownego wszczęcia postępowania przed sądem państwowym nie obejmuje przypadków, gdy postanowienie o umorzeniu zostało uchylone bądź zmienione w toku instancji.** Doktryna i orzecznictwo będą musiały rozstrzygnąć kwestię niedopuszczalności wszczęcia ponownego postępowania przed sądem państwowym, umorzonego z powodu konwersji, gdy okaże się, że zapis na sąd polubowny (1) był nieważny, (2) był bezskuteczny, (3) był niewykonalny czy (4) utracił moc. Artykuł 1165 § 2 k.p.c. nie znajduje bowiem zastosowania do przypadków § 1¹. Skrajna wykładnia przepisu może prowadzić do uznania, że wady umowy o arbitraż i niemożność rozpoznania sprawy przed sądem polubownym (względnie – późniejsze uchylenie wyroku arbitrażowego) nie uprawniają stron do ponownego rozpoznania sprawy przed sądem państwowym. Artykuł 1165 § 1¹ k.p.c. przewiduje zatem daleko idące sankcje w przypadku wad klauzuli arbitrażowej.

C) ART. 79 UST. 1 PKT 2 LIT. AA USTAWY KOSZTOWEJ

Przepis nakazuje zwrot trzech czwartych uiszczonej opłaty od pozwu bądź wniosku wszczynającego postępowanie, jeśli umorzono postępowanie przed sądem pierwszej instancji na zgodny wniosek stron, które zawarły zapis na sąd polubowny. Sąd z urzędu, bez potrzeby składania wniosku, powinien zwrócić tę część opłaty powodowi bądź wnioskodawcy. Regulacja ta nie jest spójna z art. 1161¹ § 1 k.p.c., który zezwala na konwersję postępowania przed sądem państwowym do momentu prawomocnego rozpoznania sprawy. **Ustawa kosztowa promuje zatem tych powodów, którzy szybko zdecydowali się na konwersję.** Zwrot powinien natomiast być możliwy w każdym przypadku, gdy zawarto ważny i skuteczny zapis na sąd polubowny. Nie ma potrzeby uzyskania w tym celu wyroku arbitrażowego. *A contrario*, dodany pkt 2 lit. aa nie ma zastosowania w przypadku wystąpienia którejkolwiek z wad umowy o arbitraż, o której mowa w art. 1165 § 2 k.p.c.

5. OCENA PROPONOWANYCH ROZWIĄZAŃ/UWAGI DE LEGE FERENDA

W piśmiennictwie naukowym pojawiło się kilka publikacji traktujących o konwersji²⁰. Zajmując stanowisko własne co do postawionych tez badawczych, należy zauważyć, co następuje.

²⁰ Oprócz K. Gortada głos w piśmiennictwie naukowym zabrały K. Paczuska-Tokarska, K. Tuja-kowska, *Konwersja postępowania sądowego na postępowanie arbitrażowe – protokół konwersji*, „Prze-gład Prawa Handlowego” 2023/1, s. 43–48. Pojawiały się również wypowiedzi o charakterze popularnonaukowym, tak m.in. M. Durbas, *Im więcej narzędzi, tym lepiej. Nawyki użytkowników polskiego sądownictwa nie zmieniają się z dnia na dzień*, „Gazeta Prawna” z 4.04.2023 r./ el., który pozytywnie ocenia instytucję konwersji; S. Drozd, *Jak nie należy promować arbitrażu*, „Gazeta Prawna” z 23.03.2023 r./el., z uwagami krytycznymi wobec zmian normatywnych; T. Szychowski, *Konwer-*

Konwersja jest rozwiązaniem normatywnym wyczekiwany przez środowisko arbitrażowe. Świadczą o tym m.in. powołane wypowiedzi wybranych przedstawicieli doktryny/praktyki. Zmiany ustawy procesowej w kwestii arbitrażu zauważyły również największe instytucje arbitrażowe w kraju²¹. Wśród praktyków arbitrażu obecne są dwa podejścia do proponowanych zmian: afirmatywne i krytyczne. Niezależnie od proponowanych zmian w dalszym ciągu możliwe jest zawieszenie postępowania przed sądem państwowym, czy wręcz jego umorzenie z urzędu, w przypadku gdy postępowania przed sądem oraz w arbitrażu pozostają we wzajemnej relacji, a w szczególności – toczą się równolegle. Rozważania nad potrzebą wprowadzenia konwersji należy uzupełnić o kwestie fiskalne. W kontekście proponowanego art. 79 ust. 1 pkt 2 lit aa ustawy kosztowej nawet zwrot trzech czwartych opłaty uiszczonej od pozwu/wniosku wniesionego do sądu państwowego (uprawnienie powoda w zakresie żądania zwrotu jest ograniczone czasowo) podaje w wątpliwość potrzebę zmian. Sygnalizowane rozstrzygnięcie sporów w arbitrażu, szczególnie instytucjonalnym, determinuje konieczność ponoszenia dalszych kosztów. Stałe sądy polubowne mają własne taryfikatory opłat, pełniące analogiczną rolę jak ustawa kosztowa. Pod tym względem arbitraż *ad hoc* może być bardziej elastyczny; nie zmienia to faktu, że strona/strony będą zmuszone ponieść dodatkowe koszty w arbitrażu, co może stanowić znaczące obciążenie. Finansowanie sporów arbitrażowych przez podmioty trzecie jest w Polsce, niestety, wciąż marginalne²². Ewentualne obniżenie opłat od pozwów lub opłat rejestracyjnych przez stałe sądy polubowne stanowiłoby możliwe, ale nieuzasadnione obciążenie tych instytucji skutkami konwersji.

Znacznie większe kontrowersje wywołuje zakaz ponownego rozstrzygnięcia sprawy, która dotyczy sporu w sprawie umorzonej przez sąd państwowy z powodu dokonanej konwersji. **Proponowany art. 1165 § 1¹ k.p.c. *de facto* zrównuje rangą arbitraż z sądownictwem państwowym.** Sądownictwo polubowne nie powinno być jednak utożsamiane z sądami państwowymi²³. Nie wiadomo, dlaczego prawodawca zdecydował się na takie rozwiązanie. To również może być czynnik ograniczający stosowanie konwersji. Reasumując poczynione zastrzeżenia, nie sposób zanegować potrzeby wprowadzenia regulacji konwersji do ustawy pro-

sja w nowelizacji KPC – zamiana postępowania sądowego na arbitrażowe, prawo.pl z 3.04.2023 r., tekst dostępny na stronie <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/arbitraz-jakie-zmiany-wprowadza-nowela-kpc,520522.html>, M. Hartung, *Konwersja postępowania przed sądem państwowym w postępowanie arbitrażowe*, „Co do Zasady. Prawo nie Tylko dla Przedsiębiorcy” z 1.06.2023 r., tekst dostępny na stronie <https://codozasady.pl/p/konwersja-postepowania-przed-sadem-panstwowym-w-postepowanie-arbitrazowe>.

²¹ Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej zamieścił instrukcję „Konwersja z sądu do arbitrażu” z 13.03.2023 r., tekst dostępny na stronie <https://sakig.pl/lista/18868>.

²² Kwestię finansowania sporów arbitrażowych przez podmioty trzecie podjęła, w formie monografii, K. Zaleska-Korziuk, *Charakter prawny umowy o finansowanie postępowania arbitrażowego przez osobę trzecią (third-party funding)*, Warszawa 2022.

²³ Ł. Wydra, *Odpowiedzialność cywilnoprawna arbitra a regulaminy stałych sądów polubownych*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2017/2, s. 107.

cesowej, aczkolwiek z usunięciem jej dostrzeżonych mankamentów. Na płaszczyźnie aksjologicznej możliwość „przejścia” ze sporu przed sądem państwowym do arbitrażu jest bowiem w pełni uzasadniona. Konwersja postępowań w przedmiocie roszczeń w arbitraż jest znana doktrynie i praktyce arbitrażowej. Znaczny uniwersalizm sądownictwa polubownego powoduje, że jest ono powszechnie stosowaną na świecie formą rozstrzygania sporów. Znaczące podobieństwa konwersji, proponowanej przez polskiego prawodawcę, są widoczne na tle relacji arbitrażu do innych form ADR (ang. *alternative dispute resolution methods*), w tym do mediacji. Znany jest tzw. model med.-arb. Polega on na tym, że w razie niezawarcia ugody przed mediatorem strony umawiają się, że w określonym terminie mogą skierować sprawę do arbitrażu. Zwykle jest to stosowane w arbitrażach instytucjonalnych²⁴. W przeciwieństwie jednak do ustawy procesowej konwersja mediacji w arbitraż nie wyklucza powrotu do rozmów z mediatorem.

Sceptycznie należy ocenić natomiast doniosłość wpływu konwersji na popularyzację sądownictwa polubownego. Z uwagi na czynniki wykraczające poza czysto naukowy charakter publikacji należy wskazać, że noweli nie towarzyszy żadna ogólnopolska kampania informacyjna. Proponowane zmiany są przedmiotem dyskusji środowiskowej, natomiast nie wpłyną znacząco na wzrost liczby spraw rozstrzyganych w arbitrażu. Jakkolwiek należy z entuzjazmem podejść do proponowanych rozwiązań, rozwijających instytucjonalnie sądownictwo polubowne, to najlepsze regulacje nie zastąpią właściwego odbioru społecznego.

Wnioski płynące z analizy ustawy nowelizującej oraz ustawy kosztowej w kwestii konwersji pozwalają przedstawić następujące uwagi *de lege ferenda*.

a) Artykuł 1161¹ k.p.c. nie wymaga większych zmian. Warto natomiast uzupełnić § 1 o wyraźną regulację, że chodzi o zawarcie klauzuli arbitrażowej. Na tle proponowanego brzmienia przepisu strony mogą mieć wątpliwości, czy wniosek o poddanie sprawy pod rozstrzygnięcie sądu polubownego nie powinien być kierowany do sądu państwowego, rozpoznającego sprawę;

b) Zasadniczej modyfikacji wymaga natomiast art. 1165 § 1¹ k.p.c. Możliwe jest albo jego uchylenie, albo zmiana – np. z jednoczesną zmianą art. 1161¹ § 2 k.p.c. w taki sposób, że dokonanie konwersji nie powoduje umorzenia, a skutkuje obligatoryjnym zawieszeniem postępowania przed sądem państwowym. Niezależnie od kierunku możliwej modyfikacji nie należy pozbawiać stron możliwości ponownego rozpoznania sprawy przed sądem państwowym. W razie pozostawienia regulacji szerokie sformułowanie „dotyczy sporu” wymaga klaryfikacji. Możliwe jest jego zastąpienie sformułowaniem, że odrzucenie pozwu/wniosku nastąpi w przypadku, gdy jego materia wprost „obejmuje spór” rozstrzygany uprzednio przez sąd państwowy, przed dokonaniem konwersji. Nie ma żadnego uzasadnienia, aby arbitraż „konwertowany” *de facto* traktować na równi z postępowaniem przed sądem państwowym. Konkluzji tej nie zmienia wykluczona w orzecznictwie możliwość konwersji z arbitrażu instytucjonalnego

²⁴ S. Pieckowski (w.): *System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 1136–1137.

na arbitraż *ad hoc*, w przypadku braku ważnego i skutecznego zapisu na sąd polubowny²⁵. Należy rozszerzyć zakres stosowania art. 1165 § 2 k.p.c. na przypadki, gdy zapis na sąd polubowny, zawarty stosownie do art. 1161¹ § 1 k.p.c., okaże się nieważny, bezskuteczny, niewykonalny albo utraci moc, jak również wtedy, gdy sąd polubowny orzeknie o swej niewłaściwości (zasada *kompetenz-kompetenz*);

c) racjonalna zmiana proponowanego art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. aa ustawy kosztowej może obejmować wyłącznie **zwrot w całości** opłaty od pozwu/wniosku inicjującego postępowanie przed sądem państwowym.

ABSTRACT

adw. dr Łukasz Wydra

Author is a Warsaw-based advocate, a doctor of laws.

Conversion of litigation before a state court into arbitration according to amendments to the Code of Civil Procedure adopted on 9 March 2023

The article concerns various aspects of the institution of so-called conversion of litigation before a state court to arbitration, which was recently introduced into the Polish Code of Civil Procedure. Although amendments that might have positively influence the development of Polish arbitration are highly welcome by arbitration practitioners, in the amendments adopted in the Act of 9 March 2023 the lawmakers regrettably have not avoided several regulatory ambiguities that should be either clarified or removed. With this in mind, any amendments proposed in the field of converting cases from litigation on arbitration should also take into account significant financial factors.

Keywords: *arbitration, litigation, conversion, amendment, Code of Civil Procedure*

adw. dr Łukasz Wydra

Autor jest adwokatem w Warszawie, doktorem nauk prawnych.

ORCID: 0000-0002-0872-501X.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Arkuszewska Aneta, *Pozasądowe metody rozwiązywania sporów – mediacja i arbitraż w modelu kodeksu postępowania cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5

Berutowicz Włodzimierz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966

²⁵ Zob. uzasadnienie postanowienia SN z 27.10.2022 r. (II CSKP 470/22), Legalis nr 2880679.

- Cieślak Sławomir**, *Stosunek postępowania arbitrażowego do innych rodzajów postępowania cywilnego*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2011/4
- Drozd Stanisław**, *Jak nie należy promować arbitrażu*, „Gazeta Prawna” z 23.03.2023 r./el.
- Durbas Maciej**, *Im więcej narzędzi, tym lepiej. Nawyki użytkowników polskiego sądownictwa nie zmieniają się z dnia na dzień*, „Gazeta Prawna” z 4.04.2023 r./el.
- Gortad Konrad**, *Konwersja postępowania przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym*, „Arbitraż i Mediacja” 2022/3
- Hartung Monika**, *Konwersja postępowania przed sądem państwowym w postępowanie arbitrażowe*, „Co do Zasady. Prawo nie Tylko dla Przedsiębiorcy” z 1.06.2023 r.
- Kałużny Tomasz**, *Zapis na sąd polubowny jako podstawa współczesnego rozstrzygnięcia sporów sądowych*, Białystok 2016
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Legalis/el.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, Legalis/el.
- Paczuska-Tokarska Katarzyna, Tujakowska Katarzyna**, *Konwersja postępowania sądowego na postępowanie arbitrażowe – protokół konwersji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2023/1
- Potejko Patrycja**, *Chwila wszczęcia procesu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2009/11
- System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015
- Szychowski Tobiasz**, *Konwersja w nowelizacji KPC – zamiana postępowania sądowego na arbitrażowe*, *prawo.pl* z 3.04.2023 r.
- Wydra Łukasz**, *Odpowiedzialność cywilnoprawna arbitra a regulaminy stałych sądów polubownych*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2017/2
- Zaleska-Korziuk Kaja**, *Charakter prawny umowy o finansowanie postępowania arbitrażowego przez osobę trzecią (third-party funding)*, Warszawa 2022